

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії в галузі права Даниленко Анни Олександрівни на дисертаційне дослідження Кримського Михайла Володимировича на тему:

«Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Науково-дослідного інституту публічного права на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження Кримського Михайла Володимировича зумовлена тим, що використання систем штучного інтелекту органами публічної влади дедалі більше впливає не лише на організацію адміністративної діяльності, а й на правове становище особи. У сучасних умовах цифрової трансформації держави алгоритмічні системи залучаються до оброблення адміністративних даних, функціонування електронних сервісів, державних реєстрів, оцінювання ризиків, підготовки управлінських висновків та прийняття індивідуальних адміністративних рішень. Отже, йдеться про сферу, у якій технологічні інструменти безпосередньо стикаються з базовими категоріями адміністративного права – компетенцією, адміністративною процедурою, адміністративним актом, дискреційними повноваженнями, контролем і відповідальністю суб'єктів публічної адміністрації.

Особливої ваги зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану, інтенсивного розвитку цифрових публічних сервісів та європейської інтеграції України. З одного боку, алгоритмічні й автоматизовані інструменти здатні підвищити оперативність, доступність і функціональну спроможність публічної адміністрації. З іншого боку, їх використання створює нові адміністративно-правові ризики: непрозорість алгоритмічного впливу, недостатність мотивування адміністративних актів, формалізацію людського контролю, ускладнення визначення відповідального суб'єкта, можливість

дискримінаційних наслідків та зниження ефективності адміністративного чи судового оскарження.

У цьому контексті дисертант обґрунтовано виходить із того, що штучний інтелект у публічному адмініструванні не може оцінюватися лише через критерії технічної ефективності, швидкості чи інноваційності. Вирішальним для адміністративного права є питання про те, чи зберігається правова природа владного рішення як обґрунтованого, мотивованого й контрольованого адміністративного акта; чи не підміняється адміністративний розсуд алгоритмічним висновком; чи забезпечено особі право бути поінформованою, право на пояснення підстав рішення, право на людський перегляд і право на ефективний засіб правового захисту.

Наукова актуальність роботи посилюється фрагментарністю національного регулювання у сфері штучного інтелекту. В Україні вже сформовано певний масив концептуальних, програмних, полісу- та саморегуляторних документів, а також діє суміжне законодавство про адміністративну процедуру, захист персональних даних, доступ до публічної інформації, електронні реєстри та цифрові сервіси. Водночас ця нормативна основа ще не утворює цілісного адміністративно-правового режиму застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади, зокрема щодо оцінки впливу на права людини, спеціального мотивування AI-assisted адміністративних актів, людського контролю, аудиту, нагляду та юридичної відповідальності.

Отже, дисертаційне дослідження є своєчасним, науково обґрунтованим і практично затребуваним. Його актуальність визначається потребою у формуванні цілісної адміністративно-правової моделі забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади, що має важливе значення для розвитку науки адміністративного права, удосконалення національного законодавства та наближення української адміністративної практики до європейських стандартів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації Кримського Михайла Володимировича, є належним чином обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та такими, що впливають із логіки проведеного дослідження. Їх зміст безпосередньо кореспондує з метою дисертації, яка полягає у комплексному науковому обґрунтуванні адміністративно-правового забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади, а також із завданнями, спрямованими на визначення правової природи таких систем, меж їх використання, процедурних гарантій особи, механізмів контролю, нагляду й оскарження.

Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується насамперед правильно вибудованою дослідницькою логікою. Дисертант послідовно переходить від теоретико-методологічного аналізу штучного інтелекту як правової категорії та об'єкта адміністративно-правового регулювання до з'ясування прав людини як критерію допустимості алгоритмічного впливу, подальшого аналізу міжнародних, європейських і національних нормативних орієнтирів та, зрештою, до формування адміністративно-правової моделі забезпечення прав людини у відповідній сфері. Така структура дозволяє уникнути фрагментарності та забезпечує концептуальну цілісність авторських висновків.

Достовірність і переконливість наукових положень посилюються репрезентативною джерельною базою дослідження. У роботі використано положення Конституції України, законодавства України про адміністративну процедуру, захист персональних даних, доступ до публічної інформації, публічні електронні реєстри, акти права Європейського Союзу, документи Ради Європи, міжнародні стандарти у сфері штучного інтелекту, а також праці вітчизняних і зарубіжних учених з адміністративного права, інформаційного права, прав людини, алгоритмічного врядування, прозорості, підзвітності та недискримінації.

Важливим чинником обґрунтованості результатів є належне застосування комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів.

Особливо слід відзначити, що дисертант не обмежується загальним описом штучного інтелекту як технологічного явища. Основні висновки роботи обґрунтовано через базові категорії адміністративного права: адміністративну компетенцію, адміністративну процедуру, адміністративний акт, дискреційні повноваження, мотивування, контроль, нагляд, підзвітність та оскарження. Саме це забезпечує галузеву визначеність дослідження та дозволяє розглядати використання систем штучного інтелекту не як суто технічний інструмент, а як чинник, що може впливати на зміст владного рішення і правове становище особи.

Переконливо обґрунтованою є авторська позиція про те, що правомірність застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади не може визначатися лише критеріями ефективності, швидкості чи організаційної доцільності. Дисертант доводить, що вирішальними мають бути законність, пропорційність, недискримінаційність, прозорість, мотивованість адміністративного акта, реальний людський контроль, можливість адміністративного й судового оскарження та збереження юридичної відповідальності суб'єкта владних повноважень.

Практична переконливість висновків посилюється тим, що дисертант співвідносить теоретичні положення з проблемами реальної адміністративної практики: недостатністю мотивування цифрово опосередкованих рішень, нерівномірністю процедурних гарантій, складністю встановлення відповідального суб'єкта, фрагментарністю механізмів оскарження та залежністю правового становища особи від якості даних у державних реєстрах. Це підтверджує не лише теоретичну, а й прикладну релевантність сформульованих рекомендацій.

Отже, наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо аргументованими, методологічно виваженими та практично значущими. Вони свідчать про самостійність авторського наукового

пошуку, належний рівень теоретичної підготовки здобувача та його здатність розв'язувати складні адміністративно-правові проблеми, пов'язані із забезпеченням прав людини в умовах застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Наукова новизна дисертаційного дослідження Кримського Михайла Володимировича полягає у формуванні цілісного адміністративно-правового підходу до забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. У роботі запропоновано не фрагментарне осмислення окремих ризиків цифровізації, а концептуально завершену модель, у межах якої штучний інтелект розглядається як юридично значущий об'єкт адміністративно-правового регулювання, здатний впливати на реалізацію владних повноважень, адміністративну процедуру, дискреційні повноваження, мотивування адміністративного акта та ефективність захисту прав особи.

Вагомим науковим результатом є запропонована дисертантом адміністративно-правова модель забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. Її особливість полягає у тому, що вона структурована за логікою адміністративної діяльності та поєднує оцінку впливу на права людини, вимоги до адміністративного акта, процедури прийняття адміністративних рішень із використанням систем штучного інтелекту, механізми адміністративного й судового оскарження, а також гарантії прозорості, підзвітності та контролю. Такий підхід має істотне значення для науки адміністративного права, оскільки дозволяє розглядати алгоритмічний вплив не як суто технічне явище, а як елемент владної діяльності, що потребує належного правового опосередкування.

Суттєвою ознакою наукової новизни є обґрунтування підходу до розуміння штучного інтелекту як правової категорії у сфері публічного

адміністрування. Дисертант переконливо доводить, що система штучного інтелекту не може розглядатися як суб'єкт права, однак її використання органами публічної влади при здійсненні владних повноважень може породжувати юридично значущі наслідки для прав, свобод і законних інтересів людини. Саме тому така система повинна кваліфікуватися як спеціальний об'єкт адміністративно-правового регулювання, щодо якого мають бути визначені межі застосування, процедурні умови, гарантії контролю та механізми відповідальності суб'єкта владних повноважень.

Науково значущим є також визначення системи адміністративно-правових гарантій прав людини у сфері застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. До таких гарантій автор обґрунтовано відносить вимоги до мотивування адміністративних актів, забезпечення доступу особи до інформації про підстави рішення, участь особи в адміністративній процедурі, можливість перевірки законності та обґрунтованості рішення, а також ефективне адміністративне й судове оскарження. Ці положення мають не декларативний, а процедурно-прикладний характер, оскільки спрямовані на забезпечення реальної можливості особи впливати на адміністративне провадження та захищати свої права у разі алгоритмічного впливу на владне рішення.

У дисертації удосконалено наукові підходи до визначення прав людини як критерію допустимості застосування систем штучного інтелекту у діяльності органів публічної влади. Важливим є те, що права людини розглядаються автором не лише як загальний ціннісний орієнтир, а як нормативний критерій визначення меж адміністративного розсуду, змісту адміністративної процедури та допустимості прийняття адміністративних актів із використанням відповідних систем. Такий підхід поглиблює людиноцентристське розуміння адміністративного права і дозволяє пов'язати проблематику штучного інтелекту з класичними інститутами публічно-владної діяльності.

Окремої позитивної оцінки заслуговує удосконалення підходів до характеристики використання систем штучного інтелекту при реалізації

дискреційних повноважень органів публічної адміністрації. Дисертант обґрунтовує, що алгоритмічні системи можуть впливати на встановлення фактичних обставин, оцінювання ризиків, формування рекомендацій та вибір варіанта адміністративного реагування, однак не можуть підміняти самостійне владне волевиявлення компетентного органу. У цьому контексті уточнено вимоги до законності, обґрунтованості, недискримінаційності, людського контролю та процедурного захисту особи.

Подальшого розвитку набули положення про міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини у сфері використання систем штучного інтелекту. Заслуговує на підтримку здійснена автором систематизація таких стандартів як сукупності правових орієнтирів різної юридичної сили, що можуть використовуватися у нормотворчій і правозастосовній діяльності. Водночас дисертант коректно враховує відмінність між актами прямої юридичної дії, міжнародно-правовими зобов'язаннями, що виникають після ратифікації, та рекомендаційними стандартами, які виконують орієнтаційну й інтерпретаційну функції.

Наукову цінність мають також положення щодо адаптації правових підходів Європейського Союзу до національної правової системи України. Автор не обмежується механічним відтворенням положень Регламенту (ЄС) 2024/1689, а визначає адміністративно-правові напрями гармонізації українського законодавства у сфері ризик-орієнтованого регулювання систем штучного інтелекту, оцінки впливу на права людини, прозорості, підзвітності, адміністративного контролю та громадського моніторингу.

Отже, наукова новизна дисертації є належно обґрунтованою, внутрішньо узгодженою та такою, що має як теоретичне, так і прикладне значення. Вона полягає у формуванні самостійної адміністративно-правової концепції забезпечення прав людини в умовах алгоритмічно опосередкованого публічного адміністрування та розширює доктринальні межі дослідження адміністративної процедури, адміністративного акта, дискреції, контролю і відповідальності суб'єктів публічної адміністрації.

Основні положення та висновки дисертації викладено у восьми наукових працях, з яких чотири одноосібних статті опубліковані в журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; чотири – тези доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Апробація результатів дисертації є належною, тематично узгодженою зі змістом дослідження та репрезентативною щодо його ключових положень. Вона охоплює основні напрями дисертаційної роботи: прозорість і підзвітність застосування систем штучного інтелекту, процедурні гарантії прав людини, європейську регуляторну модель ШІ, а також міжнародно-правові стандарти захисту прав людини, демократії та верховенства права. Це дає підстави стверджувати, що основні наукові положення дисертації пройшли належне фахове обговорення, а отримані результати мають належний рівень наукової апробації.

Академічна доброчесність. Дисертаційне дослідження Кримського Михайла Володимировича виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. У роботі належним чином оформлено посилання на використані джерела, нормативно-правові акти, міжнародні та європейські документи, а також наукові позиції вітчизняних і зарубіжних авторів. Запозичені положення, ідеї та аналітичні підходи коректно атрибутовані, а авторські висновки, узагальнення й пропозиції мають самостійний характер.

Виклад матеріалу свідчить про самостійне опрацювання здобувачем проблематики адміністративно-правового забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є результатом власного дослідження автора. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Отже, представлена дисертаційна робота є самостійною, завершеною та комплексною науковою працею, яка розкриває заявлену тему, відповідає визначеній меті та забезпечує вирішення поставлених дослідницьких завдань.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження є позитивною: робота відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць як за змістовим наповненням, так і за рівнем наукової аргументованості, методологічної обґрунтованості та оформлення.

Дискусійні положення та зауваження. Попри загалом позитивну оцінку дисертаційного дослідження «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика», окремі положення роботи мають дискусійний характер, потребують додаткового уточнення та можуть стати предметом фахового обговорення під час публічного захисту.

1. У підрозділі 2.4 автор здійснює емпіричний аналіз практики використання алгоритмізованих та AI-assisted інструментів у сфері публічних послуг України, зокрема через анкетування респондентів і напівструктурованих інтерв'ю з фахівцями. У зв'язку з цим доцільно було б уточнити, яким чином добиралися респонденти та експерти, а також чи розглядає автор отримані результати як ілюстративні для виявлення типових адміністративно-правових проблем, чи як такі, що можуть претендувати на ширшу репрезентативність.

2. Автор слушно акцентує увагу на тому, що помилки в цифрових сервісах, державних реєстрах або процедурах автоматизованої валідації даних можуть набувати адміністративно-правового значення, якщо вони впливають на доступ особи до послуги, виплати чи юридично значущого статусу. Водночас цікаво було б уточнити, за якими критеріями, на думку автора, слід відмежовувати звичайний технічний збій від дефекту адміністративної процедури, що вже має наслідком порушення прав або законних інтересів особи.

3. Автор слушно розглядає громадський моніторинг як форму демократичного контролю, що дозволяє виявляти системні ризики застосування систем штучного інтелекту, які не завжди можна встановити в межах окремого адміністративного провадження. У цьому контексті доцільно було б уточнити:

які саме види узагальненої інформації мають бути відкритими для громадського моніторингу, щоб забезпечити баланс між прозорістю використання систем ШІ, захистом персональних даних та інтересами безпеки?

4. У тексті дисертації, зокрема у підрозділі 3.3 автор активно використовує низку іншомовних термінів і доктринальних конструкцій, водночас з огляду на академічний стиль дисертації доцільним було б забезпечити більшу термінологічну уніфікацію: при першому використанні відповідного поняття подавати його український адміністративно-правовий відповідник, а надалі послідовно використовувати один усталений варіант перекладу. Це сприяло б кращій читабельності тексту та підвищило б термінологічну визначеність підрозділу.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку наукової роботи, яка вирізняється глибиною аналізу, аргументованістю висновків і значним прикладним потенціалом.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

У дисертації Кримського Михайла Володимировича на тему «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика» отримано науково обґрунтовані та практично значущі результати, що вирішують актуальне наукове завдання – комплексне адміністративно-правове обґрунтування моделі забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади з урахуванням європейських стандартів та потреб їх імплементації в Україні.

Робота засвідчує належний рівень теоретичної і методологічної підготовки здобувача, його здатність до системного аналізу складних адміністративно-правових явищ, аргументованого узагальнення доктринальних підходів, нормативного матеріалу та адміністративної практики. У дисертації послідовно обґрунтовано правову природу систем штучного інтелекту як об'єкта адміністративно-правового регулювання, визначено межі їх

допустимого використання у публічному адмініструванні, розкрито зміст матеріальних і процесуальних гарантій прав людини, а також запропоновано напрями вдосконалення національного законодавства та адміністративної практики.

Дисертація є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною автором особисто. Вона містить оригінальні теоретико-методологічні підходи та нові наукові положення, зокрема щодо адміністративно-правової моделі забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту, ролі прав людини як критерію допустимості алгоритмічного впливу, вимог до мотивування адміністративних актів, людського контролю, адміністративного й судового оскарження, а також механізмів підзвітності, контролю та громадського моніторингу.

Робота вирізняється логічною структурою, послідовністю викладу та цілісністю концептуального задуму. Усі розділи й підрозділи об'єднані спільною метою – формуванням адміністративно-правових засад забезпечення прав людини в умовах алгоритмічно опосередкованого публічного адміністрування. Отримані результати мають як наукове, так і практичне значення та можуть бути використані у нормотворчій, правозастосовній, науково-дослідній та освітній діяльності.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Кримського Михайла Володимировича на тему «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика», подане на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом і структурою відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, установленим чинними нормативними актами у сфері підготовки й атестації здобувачів ступеня доктора філософії, зокрема: Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261; Вимогами до оформлення дисертації, затвердженими наказом

Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40; Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Отже, Кримський Михайло Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доктор філософії у галузі права,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
публічного права**

Анна ДАНИЛЕНКО